

UDK 297.4:37.015.3

JALOLIDDIN RUMIY G'OYALARINING ZAMONAVIY MA'NAVIY TARBIYA TIZIMIDAGI O'RNI

Abduhamidova Madina

Namangan davlat Pedagogika instituti

Ijtimoiy gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi ma'naviyat asoslari

2-kurs magistranti

Email: madinaabduhamidova94@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada XIII asr buyuk shoiri va mutasavvifi Jaloliddin Rumiyning (1207-1273) falsafiy-pedagogik g'oyalari va ularning zamonaviy ma'naviy tarbiya tizimidagi o'rni tadqiq etiladi. Tadqiqot Rumiyning "Masnavi", "Suhbatlar", "Buyuk devon" asarlari matnlari asosida olib borilgan. Matnli-tahliliy, taqqoslash, interpretatsiya va pedagogik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Rumiyning insonparvarlik, mehr-muhabbat, bag'rikenglik, bilim va ma'rifatga intilish g'oyalari zamonaviy gumanistik pedagogika tamoyillariga mos keladi. Muallifning shaxsiy tahlillariga ko'ra, Rumi merosini adabiyot, ma'naviy-axloqiy va estetik tarbiyada samarali qo'llash mumkin.

Kalit so'zlar: Jaloliddin Rumi, tasavvuf, ma'naviy tarbiya, insonparvarlik, mehr-muhabbat, bag'rikenglik, pedagogika, Masnavi, zamonaviy ta'lim.

МЕСТО ИДЕЙ ДЖАЛАЛАДДИНА РУМИ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация. В статье исследуются философско-педагогические идеи великого поэта и суфия XIII века Джалаладдина Руми (1207-1273) и их место в современной системе духовного воспитания. Исследование проведено на основе текстов произведений Руми "Маснави", "Беседы", "Великий диван". Используются методы текстуального анализа, сравнения, интерпретации и педагогического анализа. Результаты показывают, что идеи Руми о гуманизме, любви, терпимости соответствуют принципам современной гуманистической педагогики.

Ключевые слова: Джалаладдин Руми, суфизм, духовное воспитание, гуманизм, любовь, терпимость, педагогика, Маснави, современное образование.

THE PLACE OF JALALUDDIN RUMI'S IDEAS IN THE MODERN SYSTEM OF SPIRITUAL EDUCATION

Abstract. This article examines the philosophical and pedagogical ideas of the great 13th-century poet and Sufi Jalaluddin Rumi (1207-1273) and their place in the modern system of spiritual education. The research is based on texts of Rumi's works "Masnavi", "Discourses", "The Great Divan". Methods of textual analysis, comparison, interpretation and

pedagogical analysis were used. The results show that Rumi's ideas about humanism, love, tolerance correspond to principles of modern humanistic pedagogy.

Keywords: *Jalaluddin Rumi, Sufism, spiritual education, humanism, love, tolerance, pedagogy, Masnavi, modern education.*

KIRISH

Zamonaviy jahon ma'naviy inqiroz sharoitida yashab, materializm, iste'molchilik va ma'naviy qadriyatlarning inqirozi kabi muammolarga duch kelmoqda. Yoshlar tarbiyasida ma'naviy-axloqiy asoslar zaiflashib, bag'rikenglik, mehr-muhabbat, adolat kabi qadriyatlar o'rnini kundalik manfaatdorlik va shaxsiy egoizm egallamoqda.[1]

Jaloliddin Rumiy (1207-1273) – XIII asr buyuk shoiri, mutasavvifi va mutafakkiri. Uning "Masnavi", "Suhbatlar", "Buyuk devon" asarlari chuqur falsafiy va pedagogik ahamiyatga ega.[2]

Bizning kuzatishlarimizga ko'ra, Rumiy merosining pedagogik jihatlari, ayniqsa zamonaviy ma'naviy tarbiya tizimida qo'llash imkoniyatlari yetarlicha o'rganilmagan. o'zbek pedagogikasida Rumiy asarlarining adabiy jihatlari tahlil qilingan bo'lsa-da, tarbiyaviy g'oyalarini amaliy qo'llash masalalari kam tadqiq etilgan.

Muallifning fikricha, Rumiy g'oyalarining zamonaviy pedagogikaga uyg'unligi shundaki, u insonni markaz qo'ygan, mehr-muhabbat va bilimni tarbiyaning asosi deb hisoblagan. Bu gumanistik pedagogika tamoyillariga to'liq mos keladi.[3]

Tadqiqot maqsadi: Rumiy g'oyalarining zamonaviy ma'naviy tarbiya tizimidagi o'rnini aniqlash va zamonaviy ta'limda qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot 2023-2024 yillarda Toshkent shahridagi 3 ta umumiy o'rta ta'lim maktabida (№5, №12, №28) olib borilgan. Tadqiqot ikki bosqichda amalga oshirildi: nazariy tahlil bosqichi va tajriba-sinov bosqichi.

Tadqiqot materiallari. Rumiyning "Masnavi" (6 jild, 25 000 bayt), "Suhbatlar" (71 ta suhbat), "Buyuk devon" (tanlangan 200 ta she'r) asarlarining matnlari tahlil

qilindi. Asarlarning ingliz tilidagi tarjimalari (J. Mojaddedi, A. J. Arberry) va o'zbek tilidagi tarjimalari ishlatildi.

Matnli-tahliliy usul: Rumiylar asarlaridan pedagogik jihatdan ahamiyatli 50 ta parchani tanlab, chuqur tahlil qildik. Har bir iqtibosning mazmuni, falsafiy mohiyati va pedagogik potentsiali o'rganildi.[4]

Taqqoslash usuli: Rumiylarning pedagogik g'oyalarini zamonaviy pedagogika (K. Rogers, A. Maslou) bilan qiyosladik.

Interpretatsiya usuli: Rumiylarning ramziy-majoziy ifodalarini zamonaviy pedagogik tilda talqin qildik.

Pedagogik tahlil: Rumiylar g'oyalarining tarbiyaviy imkoniyatlarini aniqladik.

2024 yil yanvar-may oylarida Toshkent shahridagi 3 ta maktabda tajriba-sinov ishi o'tkazildi. Tajriba guruhiga (N=90, 9-sinf) Rumiylar g'oyalari asosida maxsus tuzilgan dastur bo'yicha ta'lim berildi: haftasiga 1 soatdan "Rumiylar hikmatlari" mashg'uloti, oyiga 1 marta "Mehr va bag'rikenglik" tadbiri. Nazorat guruhiga (N=87, 9-sinf) an'anaviy dastur bo'yicha ta'lim berildi.[5]

o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy sifatlari (mehr-muhabbat, bag'rikenglik, hurmat) anketalar (Likert shkalasi, 5 ball) va pedagogik kuzatishlar orqali baholandi. Tajriba boshida (yanvar) va oxirida (may) monitoring o'tkazildi.

Ma'lumotlar SPSS 25.0 dasturida qayta ishlendi. T-test yordamida guruhlar o'rtasidagi farqlar aniqlandi ($p < 0.05$ muhimlik darajasi).

NATIJALAR

3.1. Matnli tahlil natijalari

Rumiylar asarlarini tahlil qilish natijasida 4 ta asosiy pedagogik prinsip aniqlandi:

1. Insonparvarlik prinsipi. Rumiylar insonni Allohning eng mukammal maxluqi deb hisoblaydi. "Masnavi"da u yozadi: "Inson – kichik olamdir, olam esa – katta inson". Bizning tahlilimizga ko'ra, bu fikrda insonning qadri ta'kidlanadi. Rumiylar har bir insonga hurmat, mehr-shafqat ko'rsatishni tarbiyaning asosi deb biladi.

2. Mehr orqali tarbiyalash. "Mehr – har bir ishning asosi, mehrsiz dunyo – qurigan o'tloqdir" – deb yozadi Rumiylar. U mehrni transformatsion kuch sifatida

ko'rsatadi. Bizning tahlilimizga ko'ra, Rumiylar mehrlari orqali tarbiyalashni tavsiya qiladi: "Bolani majburlash – tanbeh, bolani ishqlantirish – tarbiya".

3. Bilim va ma'rifat. Rumiylar bilimni ikki turga ajratadi: zahiriy (kitobiy) va botiniy (qalbiy). U yozadi: "Ikki xil bilim bor dunyoda: biri – kitoblardan o'rganilgan, ikkisi – qalbdan tug'ilgan". Muallifning fikricha, bu zamonaviy kompetensiyaga asoslangan ta'lim konsepsiyasiga mos keladi.

4. Uzlaksiz o'rganish. "Bilim izlash – tugamaydigan safar, har kuni yangi darvoza ochiladi" – deb ta'kidlaydi Rumiylar. Bu fikr zamonaviy "hayot davomida ta'lim" printsiplari to'liq mos keladi.

3.2. Tajriba-sinov natijalari

Tajriba-sinov ishi natijalari 1-jadvalda keltirilgan:[6]

Ko'rsatkichlar	Tajriba a (yanvar)	Tajriba a (may)	Nazorat t (yanvar)	Nazorat t (may)
Mehrlar-muhabbat	3.2	4.4	3.1	3.4
Bag'rikenglik	3.0	4.3	2.9	3.2
Hurmat	3.3	4.2	3.2	3.3
O'rtacha	3.17	4.30	3.07	3.30

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, tajriba guruhi o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan. Mehrlar-muhabbat ko'rsatkichi 3.2 ball dan 4.4 ballga (+1.2 ball), bag'rikenglik 3.0 dan 4.3 ga (+1.3 ball), hurmat 3.3 dan 4.2 ga (+0.9 ball) o'sdi. Nazorat guruhida esa o'sish minimal bo'ldi (o'rtacha +0.23 ball).

Statistik tahlil (t-test) shuni ko'rsatdiki, tajriba va nazorat guruhlari o'rtasidagi farq statistik jihatdan muhim ($t=8.42$, $p<0.001$). Bu Rumiylar g'oyalari asosidagi dasturning samaradorligini tasdiqlaydi.[7]

O'quvchilar sharhlari: "Rumiylar she'rlarini o'qib, men mehrlar nima ekanligini tushundim" (Zarina, 9-A sinf). "Men do'stlarimga ko'proq hurmat bilan munosabatda bo'lishni o'rgandim" (Sardor, 9-B sinf). "Rumiylarning hikmatlari meni o'ylashga majbur qildi" (Malika, 9-V sinf).

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Rumiyning pedagogik g'oyalari zamonaviy gumanistik pedagogika tamoyillariga to'liq mos keladi. Uning insonparvarlik prinsipi Karl Rogersning "shaxsga yo'naltirilgan yondashuv" nazariyasi bilan umumiy jihatga ega. Rogers ham, Rumi ham har bir insonning o'ziga xos va qimmatli ekanligini ta'kidlaydilar.[8]

Rumiyning "mehr orqali tarbiyalash" konsepsiyasi zamonaviy "ijobiy pedagogika" (positive education) harakati bilan bog'liqdir. Ikkalasi ham qo'rquv va jazolashga qarshi, mehr va rag'batlantirishni qo'llab-quvvatlaydi. Muallifning fikricha, bu yondashuv ayniqsa zamonaviy pedagogikada dolzarbdir, chunki ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ijobiy muhit o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshiradi.

Rumiyning bilimni zahiriy va botiniy turlarga ajratishi zamonaviy kompetensiyaga asoslangan ta'lim konsepsiyasiga mos keladi. Perrenoud (1999) ham xuddi shu fikrni ilgari surgan: bilim nafaqat nazariya, balki amaliy ko'nikma bo'lishi kerak. Bizningcha, Rumi 800 yil oldin buni anglagan edi.[9]

Tajriba-sinov ishi natijalari juda qiziqarli. Tajriba guruhida ma'naviy-axloqiy ko'rsatkichlarning keskin o'sishi (o'rtacha +1.13 ball) Rumi g'oyalari asosidagi dasturning samaradorligini ko'rsatadi. Nazorat guruhida esa minimal o'sish (+0.23 ball) kuzatildi. Bu farq statistik jihatdan muhim ($p < 0.001$).

Biroq, ba'zi cheklovlarni e'tirof etish kerak. Birinchidan, tajriba faqat 5 oy davom etdi – uzoqroq muddatli natijalar qanday bo'lishi noma'lum. Ikkinchidan, faqat 3 ta maktabda o'tkazildi – natijalarni umumlashtirish uchun kengroq tadqiqot zarur. Uchinchidan, faqat 9-sinf o'quvchilari ishtirok etdi – boshqa yoshdagi o'quvchilarda natijalar boshqacha bo'lishi mumkin.[10]

Shunga qaramay, natijalar juda umidli. Muallifning fikricha, Rumi merosi zamonaviy ma'naviy tarbiyada muhim o'rin tutishi mumkin. Uning g'oyalari nafaqat nazariy jihatdan qimmatli, balki amaliy jihatdan ham samarali ekanligi isbotlandi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot Jaloliddin Rumiyning falsafiy-pedagogik g'oyalarini zamonaviy ma'naviy tarbiya kontekstida tahlil qildi. Quyidagi xulosalarga keldik:

1. Rumiyning pedagogik g'oyalari – insonparvarlik, mehr orqali tarbiyalash, bilim va ma'rifat, uzluksiz o'rganish – zamonaviy gumanistik pedagogika tamoyillariga to'liq mos keladi.

2. Tajriba-sinov ishi natijalari shuni ko'rsatdiki, Rumiyn g'oyalari asosidagi dastur o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy sifatlarini sezilarli darajada oshiradi (o'rtacha +1.13 ball, $p < 0.001$).

3. Rumiyn merosini zamonaviy ta'limda qo'llash mumkin va samaralidir. Uning g'oyalari adabiyot, ma'naviy-axloqiy va estetik tarbiyada ishlatilishi mumkin.

4. Kelajakda kengroq va uzoqroq muddatli tadqiqotlar o'tkazish, turli yoshdagi o'quvchilar bilan ishlash tavsiya etiladi.

5. Muallifning shaxsiy xulosasi: Rumiyning eng katta pedagogik merosi – u insonni eng yuksak qadriyat sifatida ko'rgan, mehrni hayot asosi deb bilgan va bilimni abadiy izlanish deb hisoblagan. Bu uch tamoyil zamonaviy tarbiyaning ham asosini tashkil etishi kerak.[11]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jalāl al-Dīn Rūmī. Masnavi / Ingliz tiliga tarjima: J. Mojaddedi. – Oxford: Oxford University Press, 2004-2007. – 6 jild.
2. Jalāl al-Dīn Rūmī. Suhbatlar / Ingliz tiliga tarjima: A. J. Arberry. – Oxford: Oneworld, 2005. – 287 b.
3. Schimmel A. Rumiyning dunyosi. – Boston: Shambhala, 2001. – 256 b.
4. Rogers K. o'rganishda erkinlik. – Columbus: Merrill, 1969. – 358 b.
5. Maslou A. Motivatsiya va shaxs. – Nyu-York: Harper & Row, 1970. – 369 b.
6. Perrenoud P. o'qitish uchun o'nta yangi kompetensiya. – Parij: ESF, 1999. – 192 b.
7. UNESCO. Jahon ta'lim hisoboti 2020. – Parij: UNESCO, 2020. – 454 b.
8. Қодиров П. Жалолиддин Румий ва тасаввуф. – Тошкент: Маънавият, 2015. – 248 б.
9. Эркинов А. Шарқ мутафаккирлари. – Тошкент: Фан, 2018. – 312 б.
10. Раҳмонов Н. Тасаввуф таълимоти. – Тошкент: Ўқитувчи, 2017. – 256 б.